

TÎRGURILE DE LA MONOR (Diploma din 1841)

Între exponatele *Muzeului de artă și tehnică populară* din comuna Monor (județul Bistrița-Năsăud) sînt cîteva documente care recompun pagini memorabile privind ultimele secole din istoria Transilvaniei. Printre acestea este și Diploma pentru ținerea unui tîrg în satul Monor acordată de Ferdinand I, împăratul de la Viena, în anul 1841.

O serie de împrejurări și condiții explică apariția primelor tîrguri la Monor, ca fenomene sociale cu adînci implicații istorice, și înfățișarea lor succintă este mai mult decît binevenită, chiar necesară, pentru înțelegerea relațiilor sociale din acea vreme.

Satul Monor este situat sub versantul sudic al munților Călimani. Documentele îl încadrează între localitățile de pe valea Șieului (deși Monorul se află la izvoarele Luțului, sub piscul Poiana Tomi, și care curge spre sud pînă la vărsarea în Mureș), așezări cunoscute și sub numele de „satele de după tîrg“ (de după tîrgul Bistriței). Locuitorilor li se spune „mocanii de după tîrg“, atribut conferit pe o serie de însușiri și ocupații suficient de evidente pînă în zilele noastre. Prin poziția sa geografică, Monorul a fost și rămîne satul de legătură între valea Mureșului superior și cea a Șieului; un sat cu o conturare istorică specifică vechilor așezări și care se reflectă atît economic cit și social în trecutul acestei localități.

Mult timp Monorul s-a aflat la întîlnirea a trei comitate: Cluj — de care aparținea, Mureș-Turda și Dăbica, și a drumurilor ce le legau; de aceea ajunsese un loc potrivit de popas călătorilor și tîrgoveților. Schimburile de bunuri între oameni, chiar dacă întîmplător și în forme rudimentare, trebuie că s-au practicat și aici cu mult înainte de organizarea și încuviințarea lor oficială.

Peste așezările românești din aceste locuri s-au desfășurat evenimentele istoriei așisderea celorlalte din Transilvania. Mai pregnant și de reținut aici, lămuritoare și în privința tîrgului, sînt cele aduse de militarizarea ținutului năsăudean și formarea Regimentului II român de graniță. Masa locuitorilor de pe valea Șieului, care se încadrează în a doua fază pentru a spori numărul la 3.000 de soldați, au fost țărani iobagi. Din reconstituirile istoriei districtului reiese că: „Imediat după militarizarea celor 21 comune din valea Rodnei, apoi a satelor Nușfalău și Sintioana, au fost militarizate — cum s-a amintit și în alte locuri — comunele Monor, Gledin, Șieuț, Budacul Român și Ragla din valea Șieului și Morăreni și Rușii Munți din valea Mureșului. Privitor la aceste 7 comune nu avem documente referitoare la modalitățile și condițiile cu care ele au fost răscumpărate de la moșierii la care

aparțineau“¹. Alăturarea acestor localități la șirul de sate încadrate în unitățile grănicere acoperea un segment al arcului carpatin, ca să asigure: „*Partea de frontieră dinspre Rodna și Bistrița, pînă înspre scaunul secuiesc al Gheorghenilor...*“². La Monor se stabilește sediul unei companii care era formată din satele Gledin, Morăreni și Rușii Munți. Poziția geografică favorizează în măsură sporită îndeplinirea îndatoririlor militare. Dovezi că a mai avut asemenea rosturi în trecut, sînt urmele a două cetăți medievale din apropiere, situate pe piscurile înalte dinspre valea Mureșului.

Fixarea sediului companiei la Monor a impus ridicarea unor construcții pentru incartiruirea soldaților și ofițerilor. În felul acesta economia satului a fost de la început stimulată și solicitată de nevoi iminente. Soldații trebuiau să-și procure pe cont propriu cele necesare echipării. Articolul 71 al statutului e cit se poate de limpede: „Ca soldaților grăniceri români să li se facă orice ușurare posibilă, admitem, ca interimari, și pînă cînd se va putea introduce uniformitatea în îmbrăcăminte, să poarte sumanul sur scurt, pantalonii (cioarecii) și opincile obișnuite, dar cu condiția ca pantalonii să fie mai strîmți, sumanele să fie uniforme și prevăzute cu guler și mînci de culoarea stabilită pentru întreg regimentul“³. Echipamentul se confecționează din țesături produse de industria casnică. Se mai adaugă aprovizionarea din resurse proprii cu alimente pe timpul numeroaselor servicii militare pe care le efectuau în cadrul regimentului și în preajma plecării la lungile lor campanii.

Imprejurările nou apărute pe plan social, deziobăgirea și formarea unităților, sînt cauzele abordării unor măsuri pentru reglementarea relațiilor din satele regimentului. Sondînd acte și înscrisuri ale acelor vremuri, Virgil Șotropa transcrie unele chiar la problema cercetată: „1785—1787. Ani neroditori. O vacă costă 4—5 florini, oaia 24—30 creițari, mierța de grîu și porumb 1 florin 20 creițari. *Comunele Borgo-Prund, Monor, Zagra și Morăreni capătă dreptul de a ține tîrg de săptămîină*“⁴. Hotărîrea sau actul care conferă acest drept Monorului nu se cunoaște, dar încă de atunci satul a avut tîrg de săptămîină în fiecare vineri, în piața de lîngă cazarma din mijlocul satului. E posibil ca tîrgul să fi fost și înainte de data aceasta, iar autoritățile să-l fi investit cu pecețile oficiale; pentru că satul are un trecut considerabil, fiind o veche așezare românească pe aceste plaiuri. Primele documente atestă existența lui la 1319 sub numele inițial de Monor (apoi Mindendorf, Moneri, Monorfalva), pe care și-l păstrează pînă în zilele noastre⁵. Măsurile luate de organele militare vizau comune mari de pe teritoriul regimentului, iar importanța lor este astfel sintetizată: „*Datele și notele înșirate și scoase din acte și documente militare, privesc mai mult viața internă și nu expedițiile războinice ale grănicerilor*“⁶.

Viața țaranilor năsăudenți se desfășoară într-un ritm viu și complex, între datoriile impuse de statutul militar în calitatea lor de soldați permanenți și cele cerute de îndeletnicirea lor de gospodari, de întreținători de familie și susținători ai insti-

¹ Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în *Arhiva Someșană*, Năsăud, nr. 24/1938, p. 364.

² David Prodan, *Înființarea regimentelor de graniță*, în *IstRom*, III, 1964, p. 516.

³ *Statutul grăniceresc* (tradus din limba latină de V. Bichigean), în *Arhiva Someșană*, nr. 9/1928, p. 117.

⁴ Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, în *Arhiva Someșană*, nr. 4/1926, p. 96.

⁵ Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967, p. 406.

⁶ Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, *ibidem*, p. 94.

tuțiilor sociale existente în satele lor. În această situație încordată se sfârșește pentru ei al XVIII-lea veac și începe următorul în care sînt din ce în ce mai solicitați la campaniile militare și războaiele pe care le poartă imperiul habsburgic.

Trecuse mai bine de o jumătate de veac de la deschiderea tîrgului săptămînal în Monor și vreo altă măsură de acest fel nu se mai cunoștea. Dar cu puțin înainte de a se împlini opt decenii de la militarizarea țăranilor de pe valea Șieului, Curtea de la Viena își aduce aminte, sau mai degrabă soldații îi amintesc că sînt în slujba ei și au atîtea nevoi neîmplinite. La 10 iulie 1841 împăratul Ferdinand I acordă satului Monor diploma prin care i se conferă dreptul de a ține iarmaroc, adică un tîrg anual.

În vremea aceasta în Transilvania și în celelalte două țări românești, ca în toată Europa, s-au produs acumulări multe în economia și relațiile sociale, dacă nu încă hotărîtoare, suficient de încărcate pentru a apropia declanșarea entuziasmului revoluționar și a înlăturării relațiilor și a instituțiilor feudale. În Austria valul nou se izbea de o putere centralizată în frunte cu împăratul⁷. Reacțiunii pe plan politic îi scăpară totuși citeva măsuri de ordin economic; printre ele și diploma tîrgului de la Monor.

Schimbările lente care se produc în economia din Transilvania și în celelalte provincii ale Imperiului, deplasarea mîinii de lucru dintr-un sector în altul, apariția păturilor intermediare, a unor nuclee de organizarea muncii — în pofida tuturor restricțiilor — se resimt în ansamblul mare al societății. Sînt mai mulți cumpărători, este mai mare masa de consumatori a tot felul de produse și în consecință și mai mare nevoie de piețe, de tîrguri, într-un cuvînt de schimburi și comerț. În deceniul premergător revoluției din 1848 cu totul altele erau stările de lucruri și noul mod de producție, capitalist, se face resimțit, impulsionînd dezvoltarea economică și socială pe care se brodau idei îndrăznețe ale fruntașilor burgheziei și ale națiunilor oprimate. Tangențele permanente dintre păturile de jos făceau să se extindă și mai mult suflul politic revoluționar. Piața se lărgea cu fiecare zi: „Locuitorii orașelor transilvane, meșterii breslași și comercianții, muncitorimea din manufacturi, populația care exploatează lemnul în ținuturile muntoase, precum și pătura din ce în ce mai numeroasă a zilerilor puteau constitui o categorie importantă a cumpărătorilor de produse agricole”⁸. Printre cei care se încadrează în categoria cumpărătorilor sînt fără îndoială și miile de soldați din regimentele de graniță. Acestea mai toate erau în zone muntoase, cu o producție agrară insuficientă și de multe ori neglijată din cauza multor solicitări de ordin militar.

În același timp în Principatele Române se observă un avînt al industriei și comerțului și o lărgire a schimburilor cu alte țări. În perioada regulamentară, în special în a doua jumătate, se înviorează mult procesul de lărgire a pieții interne. „Bilciurile (iarmaroacele) și tîrgurile săptămînale unde s-a desfășurat acest comerț s-au înmulțit și s-au răspîndit, odată cu libertatea comerțului, în proporții neîntîlnite pînă atunci. În ele se colectau produsele agricole, mai ales țărănești, necesare aprovizionării orașelor sau destinate exportului”⁹.

⁷ Georgie Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 589.

⁸ Șt. Imreh și Al. Neamțu, *Dezvoltarea elementelor capitaliste în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, București, 1960, p. 316.

⁹ A. Oțetea și I. Corfus, *Comerțul (perioada regulamentară în Principate pînă în 1848)*, în *IstRom*, III, p. 970.

Reformele de peste munți exprimate într-o serie de măsuri economice și comerciale înviorează și stimulează dezvoltarea socială a românilor și pregătesc implicit evenimentele revoluționare. De aceea stăpînirea din Transilvania nu vedea cu ochi buni înnoirile; după expresia lui Iorga, nu putea aplauda reformele acordate populației moldo-vlahe care trezeau celor din Ardeal comparații dezavantajoase pentru starea lor: „Ea nu putu împiedica însă un mare avînt firesc și supușii ei putură profita de noile relații și nevoi“¹⁰.

Perioada istorică se mai caracterizează și printr-o învioreare și sporire considerabilă a legăturilor comerciale dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească. Pacea de la Adrianopol a favorizat climatul schimburilor mai constante și permanente. Oricît era indignarea Austriei de mare, legăturile complexe, multilaterale ale românilor din cele trei vetre strămoșești, separați prin granițe nefirești, n-au încetat niciodată și poporul român a evoluat spre aceleași țeluri politice și idealuri. Iar târgurile au fost dintotdeauna un bun prilej de a schimba oamenii nu numai mărfuri, ci și gânduri, și idei... Celor de la Viena nu le erau pe plac asemenea strînsori. Le erau încă vii în memorie evenimentele de la 1784 al căror început fusese târgul din Cimpeni... Mai insistente și mai intense au fost legăturile transilvănenilor din regiunile Regimentului II grăniceresc cu Moldova. Aveau în urmă secole de înfrățire și experiență de viață și de luptă adesea comună, sintetizate atît de plastic de Nicolae Iorga: „Întrucîtva Bistrița era pentru Moldova ceea ce am văzut că era pentru Țara Românească Brașovul. Și de aici primea marfă, și aici se opoșiau învinșii în lupta pentru putere chiar din Țara Românească“¹¹. Iar schimbările ce se produc în cele trei țări românești au o foarte mare asemănare. Se produc în numele acelorași deziderate și sînt generate de o bază economică aproximativ identică.

În atmosfera de agitație și încordare politică apare hotărîrea împăratului de a acorda în 1841 diploma târgului pentru satul Monor, în textul căreia se arăta: „... prin tăria scrisorii de față am hotărît să fie admis și îngăduit, înduplecînd și îngăduind; aprobăm și permitem, pe veci, ca în amintitul sat, odată în fiecare an, și anume în ziua sărbătoririi sfintei Petronella, ce cade în ziua de 31 mai, să se țină iarmaroc, adică bilci anual, dacă în această zi nu cade și altă sărbătoare. Altfel să se țină în ziua lucrătoare ce urmează“¹². Și cu toate că exista târgul săptămînal încă din vremea împăratului Iosif al II-lea, diploma face referire și la acesta, și în continuare le garantează pe amîndouă, ceea ce e foarte firesc și important pentru desfășurarea lor: „De asemenea, am hotărît să se țină tîng sau piață săptămînală în ziua de vineri, dacă în această zi nu cade vreo sărbătoare. Acestea le acordăm cu aceleași libertăți, drepturi, privilegii și imunități cu care se țin târgurile anuale și săptămînale și în alte orașe sau târguri, sate sau așezări, fără a vătămă însă drepturile de iarmaroc și de bilci anuale, și târgurile săptămînale ale altor locuri. Drept pentru care prin cele de față vă asigurăm pe voi, toți comercianții și negustorii, pe tirgoveți oameni cu mărfuri și pe călătorii de tot felul și vă încredințăm și vă certificăm că la iarmarocurile și bilciurile anuale și târgurile săptămînale, mai sus amintite, ce se vor ține cu aprobarea și îngăduința noastră după cum s-a arătat mai

¹⁰ Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol. III, București, 1922, p. 159.

¹¹ Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 114.

¹² Anexat textul latin al diplomei (p. 617—618).

sus, la *Monor*, să puteți veni și intra în mod liber fără frică și fără vreo primejdie pentru persoana, lucrurile și mărfurile voastre, putînd aduce acolo mărfurile, bunurile și lucrurile ce vă aparțin de drept și făcîndu-vă toate afacerile să vă puteți întoarce fie la locurile voastre, fie în altă parte, după voia voastră¹³.

Din conținutul diplomei rezultă că ar fi o concesiune împărătească, dar acordată în condiții speciale. Deși afirmă că se urmărește promovarea bunăstării noroadelor și locuitorilor și acesta ar fi unicul mobil al actului, scapă redactorilor textului un adevăr, care la nivelul Transilvaniei însemna frămîntarea și înclăștarea în luptă pentru drepturi și libertăți economice și politice. Relieful apare în fraza în care se spune că împăratul a fost sfătuit și rugat de consilieri și a cedat acestora: „...cît și stăruințelor comunității *Monor* din comitatul Cluj¹⁴. Dar stăruințele n-au fost nici puține și nici numai ale Monorului pe plaiurile grănicerești ale Năsăudului. Mai e de reținut și o hotărîre care se adoptă în primăvara anului 1840: la 2 aprilie se convocă la Năsăud comisia economică a regimentului, și avînd în vedere problemele deosebit de grave și multele nemulțumiri ale țaranilor, este invitat și cite un reprezentant al fiecărui sat — cel mai harnic și priceput econom. Din satele companiei a I-a au fost: Ion Dobran din Monor, Dănilă Găluț din Gledin, Flore Lazurc din Rușii Munți și Nichita Gabor din Morăreni. Constatînd starea grea în care se află economia grănicerilor și după dezbateri amănunțite redactează un proces verbal și în cele 14 puncte se cuprind toate problemele privind aprovizionarea cu cereale, prețurile vitelor, împărțirea terenurilor de șes și altele. Toți reprezentanții semnează acest document și-l „redijară“ comandai generale din Sibiu¹⁵.

Ar fi o ipoteză și aceea că alte autorități din Transilvania, guvernul sau comanda militară, au autorizat tîrgul și ar fi fost un fapt la data eliberării diplomei. În acest caz confirmarea împărătească fusese o simplă formă, de vreme ce alte autorități locale hotărîsc în problemele vitale ale militarilor. Supoziția se bazează pe un înscris în documentele vicarului I. Mărian înregistrate sub nr. 237/2 oct. 1840, în care notează că înalta împărăție, în scopul de a se chivernisi și mai cu folos grănicerii și în semn de prețuire a serviciilor: „Au slobozit 6 tîrguri în regiment, adecă în Marosoroszfalu (Rușii Munți), în Monor, Prund, Rogna, Năsăud și Zagra, unde militarii să-și poată vinde negoațele și marhele sale cu preț drept și bun¹⁶. Cu excepția comunei Rușii Munți, toate celelalte sînt sedii ale unităților și subunităților grănicere și se știe că toate au avut tîrguri anuale; iar de tîrguri săptămînale nu putea fi vorba. De aceea parțial e credibil textul citat, că încă de pe atunci să fi fost autorizat iarmarocul. Mai cu seamă că se apropie de realul și concretul tîrgurilor al căror obiect întii de toate erau animalele.

Tîrgul de la Monor din luna mai corespunde trăsăturilor și specificului ocupațiilor economice ale țaranilor. În primul rînd, la sfîrșitul lunii mai oricît de tîrziu s-ar retrage zăpezile în regiunile deluroase se încheie semănăturile de primăvară. Urmează un răstimp în care vitele de lucru se pășunează și în acalmia asta au loc schimburile, vînzările și cumpărările. Dacă prețurile cunosc o fluctuație, faptul se explică tocmai prin depășirea sezonului de lucru, a aratului de primăvară. Un tîrg de țară, un iarmaroc într-un asemenea moment e deosebit de binevenit: nimeni nu

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Virgil Șotropa, *Un act memorabil*, în *Arhiva Someșană*, nr. 12/1938, p. 149—166.

¹⁶ Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8/1928, p. 79.

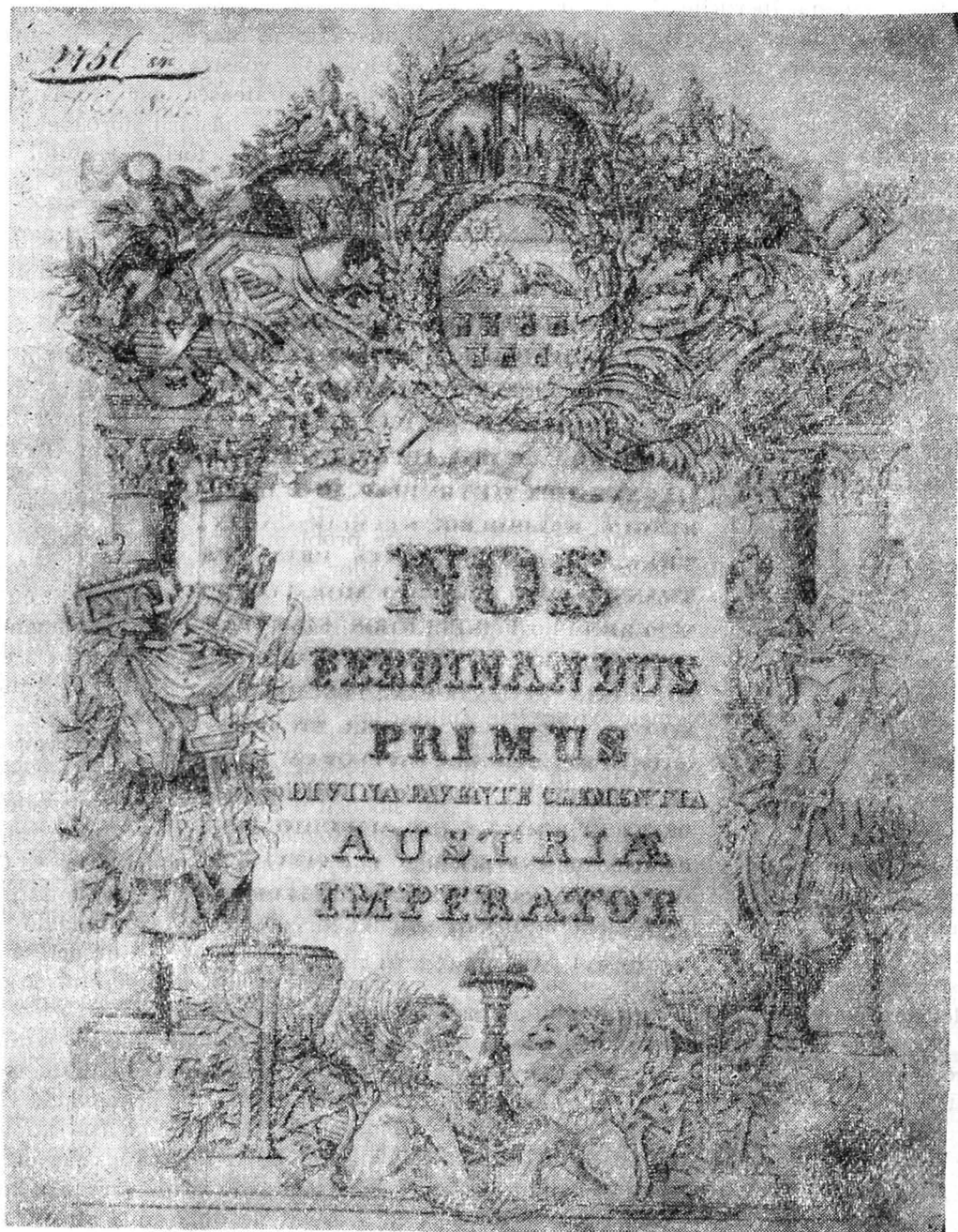

Fig. 1. — Pagina întâia a diplomei cu numele lui Ferdinand I și stema împărătească; de asemenea și numărul de înregistrare și anul în care

Fig. 2. — Pagina a treia a diplomei în care este recunoscută stăruința satului Monor pentru obținerea târgului

intuiește mai bine fixarea în timp a ritmurilor agricole decît țăranul gospodar. Prin fixarea tîrgului la sfîrșitul lui mai se subliniază încă odată exprimarea cerințelor țărănești, a faptului că s-a acordat ca urmare a multor stăruințe din partea satului. La fixarea de mai sus a zilelor de tîrg se mai adaugă încă un argument desprins din viața pastorală a acestor locuri. Monorul și satele grănicerești avînd în proprietate obștească munții ce le-au fost dați, urcă cu turmele la pășunat îndată ce crește iarba. Sfîrșitul lui mai — începutul lui iunie e favorabil transhumanțelor și rămîn în munte pînă cînd frigul și zăpada îi silește să coboare. Tîrgul din mai este stimulat și de schimbarea zonei de pășunat, tot așa cum un schimb intens are loc apoi la coborîrea turmelor din munte.

În al doilea rînd, tîrgul de la Monor este mai mult decît îl exprimă diploma. Cel puțin așa l-a consacrat practica, tradiția așa ni l-a adus pînă în zilele noastre. Ziua de 31 mai marchează sfîrșitul, încheierea tîrgului; cu alte cuvinte este „ziua tîrgului“ de mărfuri la care vin comercianții de la oraș și au loc vînzări de articole de îmbrăcăminte, cereale, unelte de lucru, tot felul de dulciuri, băuturi, distracții, fiind un fel de praznic de încununare a aranjamentelor comerciale din zilele precedente, adică în 29 și 30 mai. Vin pentru interesele lor oameni de la distanță mare, se adună de pe toate văile și de jos de pe Cîmpia Transilvaniei, pentru că Monorul era și atunci cel mai mare centru din acea zonă.

În al treilea rînd, tîrgul prezenta încă de la început un stimul financiar și o cointeresare a comercianților de la oraș prin florinii care circulau în zonele grănicerești. Compania de la Monor avea ofițeri și subofițeri ale căror solde se plăteau în cea mai căutată monedă. Chiar și trupa. „Deși acești soldați grăniceri români — spune art. 2 al statutului — în urma puterii supreme ce o avem sînt îndatorați să îndeplinească în lăuntru patriei serviciul militar fără plată ori unde am cere, totuși îngăduim și stabilim ca o favoare deosebită, ca în timp de pace să se dea românilor aflători în serviciul militar la graniță, la trecători, pe plaiuri... infanteriștilor 4, călăreților 8 cruceri“¹⁷. Nevoia aprovizionării militarilor cu unele lucruri de la oraș era foarte firească. Iar o sursă cît de modestă soldații sau familiile celor plecați o aveau.

Odată împămîntenit tîrgul, oamenii au putut să-i resimtă foloasele și să-și sincronizeze rezolvările economice de periodicitatea lui, așteptîndu-l ca pe un eveniment important în rosturile lor țărănești. Se mai adaugă și foloasele comunei, ca loc al unei întîlniri atît de mari, prin încasarea taxelor datorate oricărei piețe. Apoi ineditul care se desfășura sub ochii satului se reflecta pe planul unei mîndrii locale, ajuns să fie un fel de centru, „comuna magna“, cum o denumesc unele documente. În această perioadă Monorul și satul Gledin, cu care formează o unică așezare, au un număr de aproximativ 2.000 de locuitori: primul 1.155, al doilea — 850, ceea ce era mult pentru acele timpuri¹⁸. Mai era aici sediul companiei de grăniceri, vestita școală trivială; era de acum bilciul, motive pentru care a fost considerat în cîteva rînduri „oppid“, nume de mare cinstire și prețuire al localității.

Considerentele de mai sus, coroborate și încadrate apoi în frămîntările epocii, explică de ce oamenii nu se mulțumesc cu un singur tîrg. Încurajați de succesul precedent, cer și acționează pentru acordarea unui alt tîrg de țară. Aceleași „răboaje“

¹⁷ Statutul grănicerilor (tradus din limba latină de V. Bichigean), în *Arhiva Soșeșană*, nr. 8/1928, p. 79.

¹⁸ *Universalis schematismus ecclesiasticus Budae*, 1842—1843, p. 454.

năsăudene consemnează faptul: „1843—1844. — Comuna Monor capătă dreptul de a ține un iarmaroc”¹⁹. Prin ce act, cînd și de cine a fost aprobat documentul, nu se știe. A rămas doar înfăptuirea menită să confirme în fața istoriei existența acestui tîrg. (Diploma tîrgului din 1841 s-a păstrat în arhiva parohiei și ea a fost încredințată autorităților comunale în 1966 de către preotul Teodor Adace cu puțin înainte de a muri). Un alt document s-a păstrat la primăria comunei pînă în 1945 cînd a fost preluat de un funcționar al județului, pierzîndu-i-se urma. Poate tocmai acesta să fi fost actul de confirmare a dreptului de tîrg, căci după descrierea celor ce l-au văzut, aducea mult cu cel din muzeu; și se mai reține amănuntul că era în limba latină și emanat tot de Viena.

Și al doilea tîrg, pare că își are începuturile în perioada premergătoare revoluției, aproximativ în anii 1843—1844. El se desfășoară în zilele de 25—26—27 septembrie după aceleași obișnuințe ca și cel de primăvară, ultima zi fiind „ziua tîrgului“, prilej de și mai mare praznic, ca un adevărat festival al portului și dansului țărănesc din satele dimprejur. Este extrem de logică alegerea datei la care se desfășoară întrucît corespunde cu încheierea altui ciclu agricol important: semănăturile de toamnă care se fac în ogor negru și întoarcerea turmelor din munți. Calendarul de la Bistrița²⁰ din 1912 cît și cel de la Cluj²¹ din același an consemnează ambele tîrguri de la Monor. La fel și cele din 1926 din Bistrița²² și București²³. La aceleași date și cu același interes se desfășoară tîrgurile și în zilele noastre. Mult mai tîrziu, cum se arată în calendarul de la Cluj din 1938²⁴, a mai fost instituit un iarmaroc ce se desfășoară în zilele de 11, 12 și 13 din luna martie.

Tîrgurile anuale cît și cel săptămînal (al cărui interes este tot mai scăzut în ultima vreme), reflectă dezvoltarea economică și drumul de aproape două secole pe firul căruia se scurg relațiile sociale ale celor trei orînduiri istorice, împlinindu-se armonios în anii desăvîrșirii construcției socialismului din România.

Revirimentul comercial adus de tîrgul din 1841 aprobat prin diploma pe care satul o păstrează în muzeul său²⁵ este momentul principal al organizării pieții din Monor. A fost un drept acordat țăranilor, și de astă dată plătit cu preț scump de soldații grăniceri și tocmai de aceea generațiile l-au apărat de repetatele încercări de anulare.

TEODOR TANCO — VASILE ILOVAN

ANEXĂ

2756.840

1841,

ad 9161. 841

Nos Ferdinandus primus divina favente clementia Austriae imperator apostolicus Hungariae et Bohemiae rex, huius nominis Quintus rex Lombardiae, et Venetiarum, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galiciae, Lodomeriae, et Illyriae; rex Hierosolimae

¹⁹ Virgil Șotropa, *Răboaie din trecut*, în *Arhiva Someșană*, nr. 4/1926, p. 98.

²⁰ *Calendarul nostru pe anul 1912*, Bistrița, p. 110, 111.

²¹ *Călîndarul de la Cluj pe anul visect*, 1912, anul VII, Cluj, p. 63.

²² *Calendar zootehnic pe anul 1926*, Bistrița, p. 31.

²³ *Calendarul gospodarilor*, București, 1926, p. 18, 26.

²⁴ *Calendarul pe anul 1938*, Cluj, p. 75.

²⁵ *Diploma în original*, în Muzeul din Monor, inv. nr. 236/1968.

etc; archidux Austriae, magnus dux Hetruriae, dux Lotharingiae, Salisburgi, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, magnus princeps Transilvaniae, marchio Moraviae; dux Superioris et Inferioris Silesiae. Mutinae, Parmae, Placentiae, et Guastallae, Osveciniae, et Zatoriae, Teschiae, Forojulii, Ragusae, et Gaderae etc; comes Habsburgi, Tiroli, Siculorum. Kyburgi, Goritiae, et Gradisca; princeps Tricenti et Briscinae etc; marchio Superioris et Inferioris Lusatiae, et Istriae; comes Altae — Amisiae, Feldkirchia, Brigantiae, Sonnenbergae etc; dominus Tergesti, Caltari, marchiae Slavonicae etc; memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit universis et singulis, quod Nos eum ad nonnullorum fidelium Nostrorum Consiliariorum humillimam intercessionem nostrae propterea factam Majestati tum vero demissarum precum communitatis PAGI MONOR comitatu Kolos ingremiati benigna habita ratione volentes in super utilitatem et commodum chari Nostri Magni Principatus Transilvaniae promovere et populis incolisque ejusdem succurrere in praedicto pago Fora seu Nundinas anniversarias quovis anno semel, utpote Festo Sanctae Petronillae in diem 31^{ane} Maji incidente si in hunc dies festus non incidat si secus autem igitur die seu feria proxima non impedita celebrandas, nec non Perum, seu Nundinas hebdomadates, singulo die Veneris si in hunc festus dies non incidat in qualibet hebdomada, sub iisolem omnino libertatibus, juribus, privilegiis et immunitatibus, quibus aliarum civitatum, oppidorum, villarum, et possessionum nundinae anniversariae et hebdomadales celebrantur, perpetuo celebrandas benigne indulgendas et concedendas esse duxerimus, annuentes et concedentes, imo annuimus et concedimus praesentium per vigorum absque tamen praejudicio Nundinarum seu Fororum, sive anniversariorum, sive hebdomadalium aliorum locum. Quoscirca vos universos et singulis mercatores, negotiatores, institores et forenses homines, atque viatores quoslibet, harum serie assecuramus affidamus et certificamus, quatenus ad praedictas Nundinas et Fora, tam anniversaria quam hebdomadalia, per Nos in loco MONOR modo praemiso celebrari indulta et concessa, cum omnibus mercemoniis, rebusque justis et bonis, secure libere ac sine pavore et periculo personarum, rerumque et mercimoniorum vestrorum veniatis, properetis et accedatis, peractisque ibidem cunctis negotiationibus vestris, ad propria aut alia, quae malueritis loca redeatis, salvis semper rebus et bonis atque personis vestris, sub Nostra protectione, et tutela Caesarea et Regia-Principali speciali permanentibus. Quod et volumus in aliis foris publicis ubique palam fieri publicarique et proclamari, praesentes vero Litteras Nostras secretiori Nostro Sigillo Aulico pendenti communitas et roboratas post earum lecturam semper reddi praesentati. Datum in Imperiali Urbe Nostra Vienna Austriae Die Decima Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Quadragesimo Primo, Regnorum Nostrorum Septimo.

Ferdinandus

Alexius Noptsa
Comes Ludovicus Gyulai
coll.

Protocollatum in Libro Regio 1^{ae} Classis
Pag. 255 quod testatum redditur per
Registrantem Transilvanico Aulicum
Carolus Zudor

Praesentes Benignissimae Litterae Privilegiales in Consilio Regii Gubernii Magni Principatus Transilvaniae velut Status ejusdem Supremi Directorii Intimo, lectae publicatae et impetranti Communitati E Regio Magni Principatus Transilvaniae Gubernio Claudiopoli, Die vigesima sexta augusti, Anno Millesimo Octingentesimo quadragesimo primo.

Extradatae per Carolus Gebbell
Secretarium Gubernialem Actuarium Intimum.

LES FOIRES DE MONOR
(Diplôme de 1841)

(Résumé)

Monor est une vieille agglomération rurale roumaine située au pied des collines sud du massif Căliman. Les premiers documents qui attestent son existence datent de 1319. L'histoire de ce village est identique à celle des autres villages de Transylvanie: habitat de serfs. Il fut tiré de ces conditions humiliantes de vie par l'incorporation de ses habitants dans le II-e Régiment roumain de garde-frontières, fondé par l'impératrice Marie-Thérèse. À Monor se trouvait le siège de la I-ère compagnie. L'affranchissement amène un revirement général dans le développement économique et culturel de la localité. (On y crée une école roumaine). Plusieurs activités économiques se sont développées à cause de la nécessité d'approvisionnement et d'équipement des officiers et des soldats. Le besoin de la création d'un moyen d'échange des produits et de l'approvisionnement se faisait sentir avec intensité; il ne pouvait être solutionné que dans le cadre d'un marché libre, par l'intermédiaire de la monnaie.

À la faveur de plusieurs facteurs et étant une des plus grandes agglomérations de la vallée du Şieu, Monor reçoit vers 1785—87 le droit d'avoir un marché hebdomadaire, le vendredi. Ce marché est confirmé par les documents des archives du Régiment de Năsăud. Afin de faciliter les échanges, et comme réponse aux pétitions réitérées de la communauté de Monor, le 10 juillet 1841, l'empereur Ferdinand I-er lui accorde le droit de foire, qui est fixée les 29, 30 et 31 mai et connaît un grand succès dans toute la région. Elle fournit aussi aux paysans de toute la contrée l'occasion d'échanger non seulement des marchandises, mais aussi des idées et de faire valoir leurs danses et leurs admirables costumes.

Les mêmes documents des unités de garde-frontières attestent, vers 1843—44, l'octroi d'une deuxième foire à Monor, qui ne peut être que celle du mois de septembre. Outre ces deux foires il y en a une troisième, en mars, qui existe encore de nos jours. Les paysans les ont fréquentées toutes et ils les considèrent comme le résultat des souffrances et du sacrifice des vies des garde-frontières roumains sur les champs de bataille.